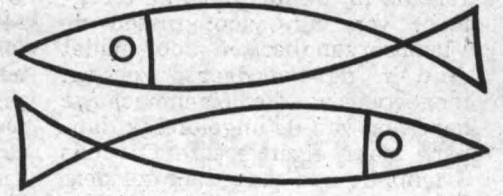

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven

red. en sekr. h. pootlaan 242, alkmaar

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

adm.: merelhoven 273, capelle a.d. ijssel

E. R. POSTMA — EINDHOVEN

Jezus en de Grieken

■ Niet in de kerk geboren

Een deur open laten staan lokte vroeger onvermijdelijk de opmerking uit: je bent niet in de kerk geboren! Dat moet een tijd geweest zijn, waarin zelfs in Nederland kerkdeuren straffeloos open konden blijven staan.

Via Filippus — de man komt uit Bethsaida in de landstreek der heidenen — vragen ze audiëntie. Filippus, voorzichtig, raadpleegt eerst Andreas. Vanwege het mogelijke risico (denk maar aan Paulus later) — de situatie is al explosief genoeg. Samen besluiten ze het verzoek aan Jezus over te brengen. Dan moet Hij zelf maar beslissen.

De „Grieken“ waarover Johannes schrijft (*Joh. 12 : 20-26*) zijn in elk geval niet in de kerk geboren. Maar ze gaan wel naar Jeruzalem om op het feest te aanbidden. Hun eigen goden hebben ze blijkbaar in de steek gelaten. „Op het feest“: Jezus' intocht in Jeruzalem gaat vooraf. Het is dus bijna Pascha. Zo u wilt: Goede Vrijdag — bijna. Deze Grieken hebben van Jezus gehoord. Hij brengt zijn laatste dagen in Jeruzalem door. En doet grote wonderen. Dus willen ze Hem wel eens zien, spreken.

■ Geen antwoord?

Vreemd, maar het lijkt of Jezus helemaal geen beslissing neemt, geen antwoord geeft op de vraag. Want Johannes vertelt: maar Jezus antwoordde hun: de ure is gekomen (het ogenblik is aangebroken), dat de Zoon des mensen moet verheerlijkt worden... Heeft Jezus nu wel of géén tijd voor deze Grieken?

Tet vergelijking leggen we er een ander geval naast. In Mt. 16 was Jezus nieuwsgierig naar de reactie der *Joden*. Toen kwam aan de orde: U bent de Messias. Met het

verbod dit aan iemand te vertellen. En vlak voor de eerste aankondiging van zijn lijden. Hier, in Joh. 12, zijn Grieken nieuwsgierig naar Jezus. Ze willen Jezus „zien“: ze zullen Hem zien. Publiek, in het openbaar, als Messias. Want nu is het ogenblik aangebroken dat de Zoon des mensen wordt verheerlijkt. Dat geschiedt niet in een hoek... En ze zullen er van opzien. Want met het uur van de verheerlijking is ook het uur van het lijden aangebroken. Hoe zullen deze Grieken dat met elkaar kunnen rijmen? Vergeet niet: wij staan er achter, maar zij staan er nog voor!

■ De omweg via de graankorrel

Het zal inderdaad moeilijk te begripen zijn. Daarom geeft Jezus een vingerwijzing. In de vorm van een masjaal, een raadselspreuk. Iets om over door te denken. Luister maar: „als een graankorrel niet in de aarde valt en sterft, blijft zij op zichzelf.“ Dan is en blijft het een graankorrel „op z'n eentje“.

Maar „als zij sterft, brengt zij veel vrucht voort“. Halm, aar, graankorrels in veelvoud. Jezus bedoelt: wil zijn leven vrucht dragen (voor Jood en Griek), dan moet Hij eerst *sterven*.

Een graankorrel *wordt* gezaaid, neemt zelf geen beslissing. Jezus, *déze* mens, moet *wél* zelf beslissen. Daarom brengt Hij het beeld — hoe algemeen ook — eerst over op zichzelf. Simpel: wie zijn leven *lieft*, is al bezig het verloren te laten gaan. Zoals de graankorrel die ongezaaid op z'n eentje blijft liggen. Maar wie zijn leven *haat* in deze wereld, zal het bewaren ten eeuwigen leven. In *deze* wereld: het is duidelijk dat Jezus de toepassing niet abstract, niet theoretisch bedoelt. Het is Hem met recht bloedige ernst, hier en nu. Dat zal in de praktijk, in zijn praktijk blijken.

■ Een zaak van liefhebben of haten

De vraag is wel, wat Hij nu eigenlijk met die vreemde termen bedoelt. Wat is dat: je leven „liefhebben“ en „haten“ in deze wereld? Dat „haten“ van je leven

klinkt als een soort moderne — of antieke — filosofie. Zo in de buurt van „walging“. Maar deze filosofische taal is niet de taal van Jezus. Hij weet, van jongsaf, hoe de bijbel, hoe zijn Vader spreekt. Hoor maar: Jacob heb Ik liefgehad, maar Ezau heb Ik gehaat. Dat klinkt bijna nog erger dan moderne filosofie. Althans voor onze oren — niet voor joodse. Als in een klas van dertig leerlingen de onderwijzer één leerling aanwijst om bijv. de bibliotheek bij te houden, dan heeft hij, in joodse taal, de ene leerling lief en haat hij de andere negen-en-twintig (zie ter vergelijking Ps. 78 : 67, 68). „Liefhebben“ is ook een kwestie van de voorkeur geven aan, van een keuze. En dus een beslissing. Bij „haten“ behoef je dan niet verder te denken dan: de keus is op hem, op die anderen, *niet* gevallen. Dat is dus heel wat minder geladen dan ons woord *haten*. Met het oog op de toekomst van Abrahams geslacht viel Gods keus (tegen de menselijke verwachting in) op Jacob en niet op Ezau.

■ Geen vrij-blijvende ontmoeting

En nu terug naar Jezus' woorden: je leven *haten* of *liefhebben*. Ook daarin zit het element van „de voorkeur geven aan“, en dus van een beslissing. Een beslissing die valt in *deze* wereld. Het valt aan Jezus zelf te demonstreren. Hij gaf er de voorkeur aan, Hij nam de beslissing zijn leven in deze wereld te „haten“. Hij besloot, bewust, de weg van lijden en sterven te gaan. Zo alleen kon Hij zijn taak en zending vervullen. God *laát* Hem de keus. Jezus zelf neemt de beslissing: niet mijn wil maar Uw wil geschiede... Maar het resultaat is: veel vruchten. En: zijn leven bewaren ten eeuwigen leven.

Daarmee is nog niet alles gezegd. De toepassing volgt: als iemand Mij dienen wil (Jood of Griek), hij volg Mij... Wie Hem volgt staat constant voor dezelfde keus. Neem iemand als Paulus. Die man had toch geen *leven*, zou je zeggen (2 Cor. 11 : 23 v.v.). Elke keer dat hij koos voor het volgen van Jezus, maakte hij het zichzelf moeilijk. Toch verwachtte hij zo *het* leven (2 Tim. 4 : 6-8). Een lijdensweg. Inderdaad. Maar deze

lijdensweg loopt uit op verheerlijking.

Precies zoals Jezus zei: wie zijn leven zal willen verliezen, zal het bewaren ten eeuwigen leven. Hij was immers nog niet uitgesproken: ... hij volg Mij, en waar Ik ben, daar zal ook mijn dienaar zijn. Indien iemand Mij wil dienen, de Vader zal hem eren, (vgl. 12 : 26 en 17 : 24).

Jezus volgen is geen vrij-blijvende zaak — het is een zaak van dienen. Je kunt niet volstaan bij de Messias met een: „wij zouden Jezus wel eens willen zien“. Dat ligt teveel in de lijn van: ... en dan zullen we nog wel eens verder zien. Jezus' antwoord is voor jood en niet-jood veel minder vrijblijvend. Wie met Hem in aanraking komt, moet kiezen. Elke keer opnieuw. In *deze* wereld. Met het beeld van de graankorrel voortdurend in gedachten!

IN DIT NUMMER

Pagina 137

Ds E. R. Postma,
Jezus en de Grieken

Pagina 138

Ds E. R. Postma,
Inzicht

Pagina 139

Prof. dr H. R. Rookmaaker,
De werkelijkheid, wijsbegeerte, kunst en wij

Pagina 140

D. W. L. Milo,
De plaats van de VrouwDs M. R. van den Berg,
Jeremia (bijbelstudie)

Pagina 143

Prof. C. Veenhof,
Vroomheid, karakter, genie

E. R. POSTMA — EINDHOVEN

INZICHT

■ „Wat u zegt...”

Woorden zijn even grappige als merkwaardige dingen. Zowel als je let op hun vorm en klank als wanneer je nieuwsgierig bent naar hun betekenis. Mag ik u plagen met een latijns zinnetje? Tenslotte heb ik het, in een grijs verleden, niet voor niets geleerd. En wijlen prof. dr A. Sizoo sloeg u hoog aan, gezien de titel van zijn boekje: „Ook u spreekt Griek sen Latijn”. Dan nu dat zinnetje: verba valent usu. Hetwelk, volgens de dikke Van Dale, betekent: de betekenis der woorden is die welke het gebruik wettigt. Anders gezegd: de betekenis der woorden wordt bepaald door hun gebruik.

Aardig gevonden, denkt u, maar wat doe je ermee (de vraag van onze tijd). Goed. Neem nu eens het woordje „gezag”. Het is simpel afgeleid van „zeggen”. Let op! Ik zeg dit en hij zegt dat. Maar de patriarch der familie laat of liet zijn gezag gelden met de vuist op tafel: „waarom? omdat ik het zeg”. De zeggingskracht reikt in dit geval niet verder dan die vuist: machtsvertoon. Natuurlijk werd hier gesproken van „wettig gezag”, maar de vraag is of dit altijd gewettigd is...

Een woordenboek-met-een-defigie naam (etymologisch) vertelt: „gezag is afgeleid van *zeggen*, vgl. het 'zeggensrecht' hebben”. U merkt: hier is sprake van *recht* in plaats van *macht*. Laten we dat in gedachten houden als we het op de een of andere manier „voor het zeggen” hebben. Zelfs als we bedenken dat in het hebreuws *woord* en *daad* nauw met elkaar verbonden zijn.

■ Gezag

Het nieuwe Jeruzalem, het huis met de vele woningen wordt in gereedheid gebracht voor „een schare die niemand tellen kan”. Dacht u dat een samenleving van zoveel mensen buiten gezag kan? Zelfs in de meest ideale omstandigheden? Voor de goede orde zullen er altijd mensen zijn die het „te zeggen hebben” over anderen. De vraag is alleen of dat ervaren moet worden als een knellende band, als machtsmisbruik. Zonder zondeval zouden we ook moeten hebben samenleven met erkenning van gezag. Hier aarzel ik even. Niet omdat ik de stelling te speculatief vind. Engelen zijn er in legioenen en ook daar is sprake van tronen en machten. De aarzelings betrof de woordkeuze. En dan kies ik toch

voor het woord „gezag”. Bij de bouw van een huis zijn opperlieden en opzichters nodig. De eersten zijn denkkelijk niet wat u dacht. Het zijn nl. de *helpers* van de metselaars, die kalk en stenen aanvoeren. De opzichters spreken voor zichzelf. Zij geven aanwijzingen waar wat heen moet. Vanaf de architect tot aan de opperman heeft ieder zijn eigen taak en verantwoordelijkheid. Waarbij ieder op zijn eigen plaats voor het zeggen heeft. Als deze orde ontbreekt komt er geen huis (laat staan de stad en toren van Babel) klaar.

Kerkelijk Leven

■ Aan wie is het antwoord?

De vorige week heb ik u een vraag in de maag gesplitst (hoe dat ook in zijn werk moge gaan). Paulus schreef immers aan de gemeente van Efeze: *weest elkander onderdanig*. Drievoudig onderstreept: *gij vrouwen...*, *gij kinderen...*, *gij slaven...* De vraag was: zo is het van den beginne niet geweest — moet het wel tot het einde zo blijven? En dat in het reeds komende Koninkrijk, in het nederdalende Jeruzalem? Oftewel: identificeren we het Koninkrijk met de gevestigde orde, met de bestaande maatschappij?

Het stellen van die vraag stempelt iemand niet als links of rechts, progressief of conservatief. Zelfs niet als deze vraag naast vele andere ook in *de wereld* aan de orde wordt gesteld.

Van *de kerk* mag een antwoord worden verwacht. Dat antwoord heeft in de gemeente van Christus alles te maken met christelijke vrijheid, genuanceerd denken, mondigheid. Dus ook met de verantwoordelijkheid en de volwassenheid van de gelovige. Na een kleine twee duizend jaar groei van die mondigheid!

Misschien moet dan wel geconstateerd worden, dat de kerk meer uitgeput dan uitputtend de onontkoombare vragen te lijf gaat? In de zin van: de ouden hebben gezegd... Of: stil maar, wacht maar...

Zijn de letterlijke voorschriften van Paulus (bijv. inzake de haardracht van de vrouw) het laatste woord in deze bedeling? Of moet de gemeente steeds opnieuw haar positie bepalen vanuit de totaalvisie, die God in héél zijn openbaring haar geschonken heeft? Is het symptomatisch, dat het belijden der kerk (in belijdenisgeschriften) drie-en-een-halve-eeuw geleden tot stilstand is gekomen?

■ Gods visie doorslaggevend

Wie, bijvoorbeeld, vraagt naar de taak en positie van de vrouw, be-

Pastorale notities

Wacht u voor het vals getuigenis

Hoe weinig leeft onder christenen het besef, dat het verkondigen van een valse leer omtrent God en de Heer Jezus in de grond een vals getuigenis geven is: niet recht spreken van de Here.

Er zijn door de eeuwen heen in de kerk, bewust of onbewust, vele valse getuigen Gods geweest: profeten, apostelen, predikers, theologen, filosofen. Ze profeteerden: Alzo zegt de Here! — maar ze verkondigden wat de Here niet zo gesproken had. Ze gaven vóór apostelen te zijn, maar werden leugenaars bevonden. Ze predikten een evangelie dat geen evangelie was. Ze schreven godgeleerde boeken waarin Schriftuurlijke waarheden met wetenschappelijk vernuft werden tegengesproken. Ze meenden wijsheid te poneren, maar deden met hun wijsgerige speculaties onrecht aan wat Gods Woord ons duidelijk heeft geopenbaard. Ze noemen dat theologiseren.

Wat worden er ook heden ten dage vele verkeerde boeken aan de markt gebracht, met literair talent geschreven, ook boeken van zogenaamd stichtelijke aard, doch die onder het oordeel van vals getuigenis vallen. Wat worden er via

tijdschrift of radio beschouwingen ten beste gegeven en leringen verspreid, waarin de bijbel verdraaid wordt weergegeven, de bijbelschrijvers in een verkeerd licht geplaatst, ja het woord van apostelen en profeten tot een mythe wordt verklaard.

Ondanks al het verdienstelijke dat er overigens van gezegd zou kunnen worden, staat dat alles toch ten slotte in dienst van de leugen. Men laat de bijbel zeggen wat hij niet zegt. Men laat de Heer Jezus en zijn apostelen anders spreken dan ze in werkelijkheid gedaan hebben. En wat is dat anders dan een niet recht spreken van de Here, die zelf de Waarachtige is?

Opmerkelijk, hoe scherp de Schrift hierbij altijd onderscheidt. Ze weet de verscheidenheid van gaven te waarderen, die God ook aan ongelovigen nog dagelijks schenkt. Gaven van kennis en kunde, van denken en dichten.

Maar als deze gaven worden aangewend tegen God en zijn Woord in, dan worden ze in haar religieuze geaardheid getypeerd. Dan is wetenschap die de bijbel tegensprekt: leugen. Dan is het verkondigen van vreemde leringen: valse profetie. Dan is het brengen van een ander evangelie dan de apostelen: een vervloekt bedrijf.

Er wordt dan immers van God de Here een vals getuigenis gegeven. Dan wordt er gelasterd. En dat is erg!

B. Telder, Bilthoven

hoeft niet hulpeloos of woedend te kijken naar wat vakbonden of dolle mina's daarop antwoorden. Het antwoord ligt niet in menselijke ontwerpen of programma's, maar in het beeld dat God voor ogen staat. T.a.v. vrouw en man, kinderen en ouders, slaven en heren. En zoveel meer. Wat zou de HERE God ervan zeggen? Een ander antwoord past de mens, zijn beeld en gelijkenis niet.

Let nu nog eens op Paulus in zijn brief aan de gemeente te Efeze. Accoord — hij schrijft: *weest elkander onderdanig*. Maar dan wel: in de vrede van Christus. Hij spitst het toe op vrouwen, kinderen, slaven. Maar u moet eens lezen onder welke druk hij mannen, vaders, heren zet! Precies zoals hij aan Philemon diens weggelopen slaaf terugzendt met de boodschap erbij: „een geliefde broeder”. Hij gaat niet revolutionair tekeer tegen een maatschappij die slaven als slachtvee behandelt. Hij laat wel Philemon Gods visie op Onesimus zien en werkt zo mee aan de restauratie, de wederherstelling van alle dingen. Dáár waar Gods visie doorslaggevend geacht mag worden: in Christus' gemeente. Dáár waar het Koninkrijk en het nieuwe Jeruzalem vorm krijgt.

Wie zich dan afvraagt wat de plaats der vrouw behoort te zijn

na duizenden jaren onderwaarde-ring, moet toch nog eens luisteren naar wat God zelf zegt: een hulpe tegenover hem. En ook naar Paulus' vertolking van Gods visie in een wereld waarin machtswellust het voor het zeggen had: in Christus is noch man noch vrouw, noch heer noch slaaf, noch Jood noch Griek. Of ook: bij God is geen aanzien des persoons. Hij trekt niemand voor en stelt niemand ten achter omdat hij man, omdat zij vrouw is.

Ik weet, dat ik nu veel vragen open laat. Expres. Want wij moeten elkaar de christelijke vrijheid gunnen als mondige mensen genuanceerd over vragen en antwoorden door te denken. Wij moeten elkaar de ruimte laten voor het *proberen* een antwoord te zoeken en te geven. Wij moeten de moed opbrengen te erkennen, dat onze vaders er naast zaten. Of dat wij zelf ernaast zitten. Zowel voor het een als het ander is durf nodig. Maar voor ieder geldt de bemoeiding van het „onderzoekt de Schriften”. Niet voor niets is, twintig jaar geleden, daarvoor de eerste pagina gereserveerd. De eerste pagina? Het hele blad!

Wij, mensen, zijn aan het begin van onze geschiedenis midden in deze wereld, Gods Schepping, gezet. Aan ons om in deze wereld ons te oriënteren. Daarbij is er heel veel onzeker - onze kennis, ons inzicht, is, omdat het menselijk is, betrekkelijk, discutabel, meer hypothese dan zekerheid. God heeft ons in zijn Openbaring wel de sleutel tot het verstaan van die werkelijkheid gegeven, maar heel veel ook aan onszelf overgelaten, om te ontdekken, te bestuderen, te proberen te begrijpen. In deze zin is al onze kennis a posteriori; nadenken over het gegeven.

H. R. ROOKMAAKER
AMSTERDAM

De werkelijkheid, wijsbegeerte, kunst en wij

Wij kijken, wij denken, wij praten, naar en over de werkelijkheid. In zekere zin is discussie over de werkelijkheid, of liever, discussie over wat wij menen gezien en begrepen te hebben van die werkelijkheid, het meest wezenlijke van ons menszijn. Daarbij dragen we argumenten aan, en vragen naar de juistheid van onze interpretaties. De geschiedenis van het denken — in wijsbegeerte en literatuur — en van het kijken — in de (beeldende) kunst — is in zekere zin de geestesgeschiedenis van de mensheid. Het blijft natuurlijk niet alleen bij praten. Wij doen ook: we gebruiken de verworven kennis, passen die toe, en als het lukt speelt dat weer op onze discussie in. In en met dat alles vormen we de kaders, de levensvormen, en onze visie op de werkelijkheid.

De wijsgeer en de kunstenaar zijn bezig met de werkelijkheid: de een spreekt in begrippen waarin hij zijn denken poogt weer te geven, uit te drukken, om te communiceren en zo zijn bijdrage in de discussie te kunnen geven, de ander verbeeldt het geziene en biedt zo hetgeen hij meent gezien te hebben aan in visuele communicatie, evenzogoed ter discussie. Discussie over kunst is dan ook zeer eigenlijk, zowel verbaal als visueel in zoverre als de ene kunstenaar reageert in zijn beeld op wat de ander aanbood.

Voor we verder gaan twee korte opmerkingen. Wij beperken ons tot één facet van de beeldende kunst nl. de visuele communicatie. Alles wat verder over kunst te zeggen zou zijn, en dat is heel veel laten we hier rusten. En ten tweede: het is natuurlijk wel interessant om na te gaan wat filosofen over kunst gezegd hebben, maar ook dat laten we hier als niet in de eerste plaats ter zake onbesproken.

Wat ons nu interesseert is dat de wijsgeer, welk inzicht hij ook in de kunst heeft, eenvoudig niet zonder de kunst kan denken. (Ook de band met de literatuur zal vaak veel nauwer zijn dan men veelal denkt, maar daarover nu niet.) Het is namelijk zo dat de wijsgeer denkt over de werkelijkheid, dat wil zeggen de werkelijkheid zoals hij die kent en heeft gezien. Maar wat hij en ook zijn toehoorders zich vaak niet realiseren is dat hij daarbij niet een neutraal eenvoudig aanwezig gegeven bekijkt, maar dat zijn zien zelf mede bepaald is door de kunst. Die heeft immers weergegeven wat we in de werkelijkheid kunnen en willen zien, uiteraard op evenzeer menselijke en dus feilbare wijze. De kunstenaar 'filosofeert' op zijn wijze. d.w.z. met oog en hand, over de werkelijkheid en hij uit zich in taal en begrippen, maar in visuele communicatie in beelden — als zodanig even helder en eenduidig als verbale communicatie in taal; beide wijzen van communiceren hebben hun eigen mogelijkheden en beperkingen.

Dit artikel van prof. dr H. R. Rookmaaker hebben wij met toestemming van de schrijver en de redactie overgenomen uit het blad „Beweging”. Zoals u wellicht bekend zal zijn is dat het blad van de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte. Deze vereniging bestaat reeds 40 jaar en viert dit jaar dus een jubileum.

De overname van bovenstaand artikel uit het jubileumnummer mag dan ook worden opgevat als een welgemeende felicitatie aan het adres van de redactie van „Beweging” en het bestuur van de Vereniging voor Calvinistische Wijsbegeerte. De lezers van ons blad willen wij in overweging geven zich op „Beweging” te abonneren en zo deze vereniging te steunen. Het adres is Postbus 7804 te Amsterdam. Ook kunt u door middel van een gift het werk van deze vereniging steunen: giro 30037 ten name van: Stichting Centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte te Amsterdam.

Het komt erop aan zich te realiseren dat zien geen eenvoudige zaak is. Ook is het niet zo dat al ons weten eenzijdig afhankelijk zou zijn van wat de zintuigen ons aanbieden als de enige wijze om contact met de werkelijkheid te krijgen. Het is niet zo dat we *weten wat we zien* zoals in de kennistheorie, als b.v. die van Locke en in de grond der zaak in het positivisme vaak is geïmpliceerd. Zien is niet onze enige kenbron. Als dat zo was was de wijsgeer met recht aan de kunstenaar overgeleverd. Het is echter andersom: *we zien wat we weten*.

We zien wat we weten. Dat betekent dus ook: we zien niet wat we niet weten. Loopt u eens door een boomgaard met een deskundige. U ziet bomen, hij echter *ziet* dit soort dat soort, verbaast zich over een bepaalde boom die iets van alle andere van zijn soort afwijkt, vertoont; hij *ziet* ook allerlei insecten en hun werk. Hij kan het ons ook laten zien, leren zien, ook al zal dat soms niet meevallen en zal het een tijd duren voor we inderdaad ook zien wat hij zonder meer als vanzelfsprekend zag. Alle onderwijs is de ogen openen en leren zien. En dat blijkt allerm minst eenvoudig te zijn. Het is ons ongeduld, het is te snel willen kijken. Mensen kijken slordig en kijken aan de dingen voorbij. Nog slordiger dan mensen luisteren en lezen.

We zien wat we weten. Dat weten is bepaald door traditie — in het bijzonder kijktradities — en door onze kennis. Tot dat laatste heeft de wijsbegeerte en de wetenschap bijgedragen, zeker. Wij kunnen het zo zeggen: zolang wij minder weten dan de schilder, en wij dus eerder door hem geleerd worden, zien wij wat hij ons wil laten zien als wij tenminste geduldig kijken. Als we echter meer weten dan de schilder kunnen we met hem in discussie tre-

den en hem betrappen op feilen. Iemand die veel weet van anatomie *ziet* fouten daarin, iemand die heel veel weet van de wijze waarop een zeilschip is opgetuigd *ziet* waar de schilder van schepen 'het niet goed gezien' heeft, wellicht omdat hij niet begreep hoe het werkte. Kortom, zien en weten, begrijpen en zien hangen uiterst nauw samen.

We zien wat we weten — als dat waar is, zo zal men zeggen, dan zijn we gevangen in onze beperkte kennis en kunnen we nooit echt zien. Ook kunnen we dan geen beroep doen op wijsbegeerte en wetenschap, want die kunnen ook niet anders dan denken over de werkelijkheid zoals ze die gezien hebben. Zo zouden we dan met zijn allen vastzitten. Maar zo is het niet. We kunnen namelijk creatief zien. Locke, en met hem zovele anderen hebben te naïef over de waarneming en de zintuigen gedacht. Alsof het zien vanzelfsprekend zou zijn: je ziet toch wat je ziet.

Maar het menselijk zien is allerm minst mechanisch, passief registrerend. Wij kunnen actief zien. De weg is niet 'van buiten naar binnen'; ze is evenzeer 'van binnen naar buiten'. Als wij kijken gebruiken we onze verbeelding (imaginatio), zoals reeds in de 12de eeuw Hugo van St. Viktor betoogde, en zo kunnen we ontdekkend kijken, creatief 'grijpen' wat ons tevoren ontging, door onze verbeeldingskracht structuur en verband ontdekken in het door de zintuigen gebodene. Inderdaad, wie creatief kijkt, moet zijn ganse verbeeldingskracht inspannen. Als b.v. de bioloog door zijn microscoop een vel bekijkt, moet hij zijn wetenschappelijke verbeeldingskracht gebruiken om iets te zien, te ontdekken, te verstaan van wat hij ziet. De kunsthistoricus moet creatief kijken, om nieuwe dingen te ontdekken in kunstwerken die wellicht al vele malen bekeken zijn. Wonderlijk hoe je dan soms ineens iets gaat zien dat altijd je aandacht ontsnapte. Kortom, bij kijken heb je creatieve fantasie nodig om te ontdekken wat er te zien is. Natuurlijk kan onze fantasie op hol slaan en kunnen we spoken zien. Maar ook dat staat dan weer ter discussie.

Zo staan wij mensen temidden van deze wereld, onze kosmos, met onze ogen en ons verstand, onze verbeelding en onze creativiteit. Zo gaan we op onze ontdekkingstocht. Waarbij dwaalwegen niet uitgesloten zijn. Niets menselijks is zeker. Maar in discussie en hernieuwd kijken zullen we verder gaan, soms ook vooruit komen. Waarbij we aantekenen dat ieder punt waar we met enige zekerheid gekomen zijn — of menen gekomen te zijn — weer nieuwe vergezichten opent, nieuwe aspecten aan ons zien aanbiedt. De werkelijkheid is onuitputtelijk, oneindig in diepte en verscheidenheid en rijkdom. Uitgekeken zullen we nooit raken. De Here zij geloofd en geprezen, kunnen we daar aan toevoegen.

Op dit punt willen we het tweede hoofdpunt van ons betoog opnemen nl. dat er heel veel is dat vast en zeker is. Want het bovenstaande zou anders de indruk kunnen wekken dat we gevangen waren in een volslagen relativisme, daar alles onzeker zou zijn en altijd weer discutabel. Neen, de werkelijkheid waarover we denken op grond van ons creatief waarnemen, is een gegeven, dat als zodanig vast en zeker is. Ook ons menszijn, en de structuur van onze oriëntatie in de werkelijkheid, ons kunnen denken en zien, is vast en zeker, als door God ons in ons geschapen-zijn gegeven. Het is zeker dat wie dit op dit moment leest het leest, er is, lezen kan, meer nog. Nederlands verstaan kan. Anders zou u het niet kunnen le-

Vervolg op pagina 142

DE PLAATS VAN DE VROUW

In Christus is geen sprake van man

of vrouw. Gal. 3 : 28.

Want gelijk de vrouw uit de man is,

zo is ook de man door de vrouw. 1 Cor. 11 : 12.

Na mijn artikel van 26-3-76 „De Vrouw en Wij” kwamen er diverse reacties. De goede hoofdzakelijk van vrouwen, zusters genaamd; ik heb dezelve onmiddellijk vermaand, dat mijn artikel duidelijk alleen voor mannen geschreven was en dus geenszins door haar mocht worden misbruikt. Maar, om in evenwicht te blijven, er kwamen ook andere reacties binnen, hoofdzakelijk van mannen, broeders genaamd. Een ervan, H. de Rijk van Aalten, zond me een artikel van zijn hand, oorspronkelijk voor zijn kerkblad geschreven. Hij schreef me steeds mijn bijdragen in Opbouw met belangstelling te genieten, maar ditmaal een andere zienswijze naar voren te willen brengen.

Daar ben ik dankbaar voor. Juist die andere zienswijze is mij dierbaar; omdat „andere zienswijzen” dan de alom aanvaarde dikwijls onze gesprekken vooruit kunnen helpen. Zodra wij open staan voor „andere zienswijzen” dan de onze, raken we aan het denken. En al denkende komen wij tot twee, drie mogelijkheden. Of we hadden het bij het rechte eind en kunnen daar gelukkig mee zijn. Of we zien, dat die andere zienswijze juist is dan de onze en kunnen er ons denken mee verrijken. Of zelfs: we merken dat onze zienswijze fout was, dat de ander er ook niet helemaal uit is en dat we verder moeten denken en onderzoeken.

Zo. Dit ter inleiding. En nu gaat u een goed stuk lezen van br H. de Rijk uit Aalten. Aan het slot komt er misschien nog wel een spotlight van mij aan te pas (ik zei niet een spotlight), maar u kunt het onderwerp nader en breder overdenken.

—o—

„Om de plaats van de man en die van de vrouw zuiver te leren zien, zullen wij terug moeten naar de orde van de schepping, zoals die door de Schepper zelf is gesteld.

„Op de laatste scheppingsdag riep God eerst de man tot aanzijn. Adam stond dus alleen op de wereld en ontdekte, dat het onderscheid tussen hem en de dieren ontzaglijk groot was. In tegenstelling tot alle andere schepselen had God de mens geschapen

naar Zijn beeld en gelijkenis. Hij had hem met verstand en wil begiftigd. Zo hoog stak de mens boven de dieren uit, dat hij met hen geen enkele gemeenschap kon onderhouden. Met hen kon hij niet spreken, over wat er in zijn hart leefde. Zij konden hem niet helpen bij het werk, dat God hem opgedragen had: het tot cultuur brengen van de aarde. Zij hadden hun eigen leven, hun eigen taak, zonder het zich bewust te zijn. Zo alleen stond Adam...

„Waarom, zo vragen wij ons af, wachtte God zo lang om hem een „hulp te maken, die bij hem paste”? 1)

„Wel, Adam moest het niet als vanzelfsprekend gaan beschouwen, dat hij met zijn vrouw als gezellin door het leven mocht gaan. Hij moest haar zien als een rijk geschenk, uit Gods vaderhand ontvangen. God wilde geëerd worden, om datgene wat Hij schonk. En God kwam bij Adam tot zijn eer door het loflied uit Adam's mond: „Dit is nu eindelijk been van mijn gebeente en vlees van mijn vlees; deze zal Mannin heten, omdat zij uit de man genomen is”.

„In het beschouwen van de dierenwereld was Adam zich bewust geworden, wat hem tot nu toe ontbroken had: iemand, met wie hij samen door het leven kon gaan en die hem in het volbrengen van zijn opdracht terzijde zou staan. Voor zichzelf vond hij immers geen hulp, die bij hem paste.

„Zij was dus mens, zoals de man mens was. Hier staat dus vast, dat zij geschapen was als gelijkwaardige van de man. Dat staat ook in Genesis 1 : 27, 28. waar God zegt: dat Hij de man zowel als de vrouw naar Zijn beeld geschapen heeft.

„Als gelijkwaardige — maar dat wil niet zeggen: als gelijkgerechtigd! Wel gelijk aan de man, maar niet in rangorde 2). Deze rangorde mogen we niet uit het oog verliezen. Want ook daarin voorziet de Schrift. Het is van grote betekenis, dat niet de vrouw, doch de man het eerst is geschapen en dat daarna de vrouw uit de man genomen is. Eerst Adam, daarna de vrouw als een hulp die bij hem past, doch niet als een ander-soortig schepsel dan de man. Zij is, evenals hij, mens; alleen geslachtelijk verschillend. 3)

„Aanvaarden wij nu het scheppingsverhaal, zoals het er staat, dan staat het volgende onomstotelijk vast: de man heeft wel zonder de vrouw geëxisteerd, zijn bestaan kunnen leven; de vrouw heeft niet geëxisteerd zonder de man. Eerst de man, daarna de vrouw. De man gaat voorop, de vrouw volgt. 4) On-omkeerbaar, deze volgorde dus.

„En dat wij met deze conclusie op het goede spoor zijn, wordt door dezelfde Schrift bevestigd. Lees 1 Cor. 11 : 8, 9 „de man is niet uit de vrouw, maar de vrouw uit de man. De man is immers niet geschapen om de vrouw, maar de vrouw om de man”.

„Nu even het verband van deze Paulinische uitspraak. Beginnen we bij vers 3: „ik wil echter, dat gij dit weet: het hoofd van iedere man is Christus, het hoofd van de vrouw is de man en het hoofd van Christus is God”.

„In het oudtestamentisch spraakgebruik betekent het woordje hoofd vaak het begin, of de eerste; en daarom de voornaamste. En aan het „hoofd” behoort de leiding. Hij geeft de koers aan. Wie „hoofd” heet staat aan het begin; hij is de eerste geborene; hij is de eerste en de beste van de reeks, die na hem komt.

„Maar dat wil niet zeggen, dat hij heerser is. Nee; hij is voorganger, het voorbeeld, dat gevolgd wordt door wie na hem komt. In deze zin is Christus het hoofd van de man, de eerstgeborene van de ganse schepping, schrijft Paulus ergens. Hij gaat voor, Hij is de Leidsman.

„De man heeft zich naar Hem te richten, zich aan Zijn leiding over te geven. En precies zo is het met de man ten opzichte van de vrouw. Naar hem heeft zij zich te richten. Zó heeft ze zijn leiding te aanvaarden. Hij gaat voor op de weg, hij stipfelt de koers uit en zij vergezelt hem als zijn hulpe. Zo schrijft Paulus, is de rangorde.”

—o—

M. R. VAN DE BERG — LEIDEN

JEREMIA

JEREMIA 2 : 22-28

Afgodendienst en dienst van Jahweh

Als wij terugzien naar het volk Israël uit de tijd van de koningen en van Jeremia, kost het ons moeite te aanvaarden, dat Israël dat volop afgoderij bedreef, toch niet het gevoel had daarmee Jahweh te krenken:

Voor ons besef liggen afgoderij en het dienen van Jahweh zover uit elkaar, dat ze elkaar absoluut uitsluitend en onmogelijk met elkaar te combineren zijn. En we kunnen

ons nauwelijks voorstellen, dat Israël daar helemaal geen moeite mee had. Wanneer Israël blijkens vs. 23 de beschuldiging Jahweh verlaten te hebben en de Baäls achterna gelopen te zijn verontwaardigd van de hand wijst, maakt dat op ons de indruk van onwaarachtigheid en van een bewuste leugen. Wij zijn geneigd ervan uit te gaan, dat ze daar helemaal niets van menen. Toch moeten we die neiging onderdrukken. Als Israël zegt Ik heb me niet verontreinigd en ben de Baäls niet achterna gelopen, meent het heus wel wat het zegt. Hoe kan dat? Hoe is het mogelijk dat Israël in een voor ons zo duidelijke zaak niet ziet waar het om gaat en op die fatale weg blijft doorgaan? Fataal is die weg immers voor hen. Al zouden ze zich wassen met loog en veel zeep, al kwamen de sterkste bleekmiddelen en bussen vol Vim eraan te pas, toch blijft hun ongerechtigheid als een onuitwisbare vlek voor Gods oog (vs. 22).

Vruchtbaarheid

Om Israël's afwijzing van de beschuldiging te begrijpen moeten we proberen ons te verplaatsen in die tijd en de afstand tussen Israël in die dagen en ons te overbruggen. We moeten dat trouwens altijd proberen. Om een voorbeeld te geven: voor ons is de slavernij en de slavenhandel waaraan onze voorouders zich schuldig maakten, heel duidelijk een kwalijke zaak. Hoe komt het, dat zij er geen been in zagen?

Hoe komt het, dat wat voor ons zo duidelijk is, door hen niet werd gezien? Dat komt omdat wij inmiddels in een andere tijd leven. Van onze tijd uit is kritiek heel gemakkelijk. Maar als wij in die tijd geleefd hadden, zouden wij ongetwijfeld aan die kwalijke praktijken hebben meegedaan. Achteraf kritiseren is niet zo moeilijk. Op het moment zelf doorzien wat er aan de hand is, is veel moeilijker. Daarom is het noodzakelijk ons in

zulke tijden te verplaatsen. Niet om zo alles wat toen gebeurde, goed te keuren, maar wel om het in de juiste verhoudingen te kunnen zien en om onszelf te bewaren voor een stuk gemakkelijke hoogmoed.

Israël leefde in een wereld waarin de vruchtbaarheid een dominerende rol speelde in het leven van de mensen. Precies zoals het thema van de geboortebeperving vandaag van alle kanten op je afkomt, botste je toen overal tegen het thema van de vruchtbaarheid op.

Dat is niet verwonderlijk in een tijd waarin de industriële revolutie nog onnoemelijk ver weg lag, waarin er nog geen fabrieken bestonden en waarin bijna iedereen volledig afhankelijk was van de opbrengst van zijn eigen akkertje en van zijn eigen veestapel. Het voortbestaan van gezin, stam, volk en mensheid hing helemaal af van de vruchtbaarheid van akkers, gewassen, vee en mensen. De mensen horen ook in dit rijtje. Want

Even een onderbreking in het betoog van br De Rijk. Om nu enkele kanttekeningen te plaatsen.

Bij de vraag „waarom wachtte God zo lang?” zette ik het teken 1). Want daar zou ik willen zeggen: het nu volgende antwoord staat niet in de Bijbel. Het is door meer of min betrouwbare theologen geconstrueerd en door een lange reeks van broeders getrouwelijk overgenomen. Maar het blijft een speculatie, antwoorden te geven, die alleen God had kunnen geven; als Hij dat gewild had.

Wanneer gelijkwaardig iets anders is dan gelijkgerechtigd, zou ik als opmerking 2) willen zeggen: wel spits bedacht, en zeker niet in het brein ener vrouw opgeklimmen! Ze is namelijk, zegt psalm 8, evenals de man, een weinig (korte tijd) beneden de engelen geplaatst. Ik dacht: wanneer we met zoveel sterren op onze kraag lopen, maakt dan één ster meer of minder nog veel verschil in rangorde uit? In elk geval, gerechtigd of niet, de vrouw mag van dezelfde genade leven als de man. En dat is heel wat, dacht ik.

3) Die mindere plaats in onze rechtsorde klopt niet helemaal met wat we lezen in Genesis 1. Als we dan toch naar de beginne teruggaan, laten we dan niet bij hoofdstuk 2 : 18-25 stilstaan. Want in 1 : 25 staat dat de wereld „goed” was... voordat de mens er bij kwam. Om tot een „zeer goed” te komen dacht God aan mensen, meervoud. Aan vruchtbare mensen, man en vrouw dus. Aan mensen, die zouden heersen over de schepping, zowel de man als de vrouw. En die naar Gods beeld zouden uitzien, zowel man als vrouw. Laten we de verzen uit Gen. 1 : 26-28 maar nemen zoals ze er staan. Dan blijkt hier niets van de mindere gerechtigdheid van de vrouw. Wel dat de wereld goed existeerde zonder de man en de vrouw.

4) En als de vrouw de vooropgaande man te volgen heeft, schiet me te binnen het beeld van een orthodox Joods gezin, dat ik vroeger kende. Hij ging voorop naar de synagoge, zijn vrouw en dochter een halve pas achteraan. Zoals in Urk nog gebeurt. — Maar nu gaat br De Rijk verder.

—o—

„Zeker niet minder duidelijk spreekt 1 Tim. 2 : 13. Hier gaat het om de eredienst. Daar moet het gebed plaats vinden en als tweede element: de onderwijzing. Dat onderwijzen komt niet aan de vrouw toe, zo schrijft hij. (Paulus). Wanneer de onderwijzing plaats vindt dient de vrouw te zwijgen. Want dat onderwijzen draagt het spreken met gezag; en het gezag oefenen, het leiding nemen, het voorgaan (ook over mannen) dat is niet voor de vrouw weggelegd.6)

„Waarom niet? Ook hier grijpt Paulus naar de beginne: eerst is Adam geformeerd en daarna de vrouw. Daarom berust de leiding niet bij de vrouw, maar bij de man. Hier is dus ook weer de bevestiging van de conclusie, die wij uit Gen. 1 en 2 trokken: de man heeft wel geëxisteerd zonder de vrouw, maar niet andersom.

„De vrouw gelijkwaardig geschapen aan de man. Niet als zijn ondergeschikte, laat staan zijn slavin, doch zijn gezellin, zijn mede-arbeidster, zijn kameraad. Dit vooropstellend blijft het verschil in rangorde. De rangorde, door God Zelf in de schepping gelegd.

HULP BIJ BIJBELSTUDIE

de gemiddelde leeftijd was erg laag, de kindersterfte erg hoog en de medische verzorging erg gebrekkig. In de toenmalige samenleving lag het volle accent op de vruchtbaarheid.

Nu is de mens altijd weer de dingen die in zijn leven van doorslaggevend belang zijn, als goden gaan vereren. Dat heeft hij gedaan en doet hij nog met geld en techniek en wetenschap. Hij deed het ook met de vruchtbaarheid. In de wereld waarin Israël leefde, waren de goden der volkeren dan ook vruchtbaarheidsgoden. Het beeld dat de mens zich van zijn goden vormde, werd bepaald door de

vruchtbaarheid. Precies zoals de griekse filosofen een god creëerden, die in feite niets anders was dan een abstracte filosofische idee en zoals vele revolutionairen Jezus omvormen tot een revolutionaire held, zo waren de Baäls en Astartes en Molochs produkten van het vruchtbaarheidsdenken.

Hun altaren waren verspreid over het hele gebied van het Nabije Oosten. Bij elk dorp en elk vlek waren ze te vinden, vaak op kleine natuurlijke of kunstmatige heuvel-tjes (de zgn. hoogten) en in de nabijheid van een grote boom. Bij grotere plaatsen vond je hun tempels.

Regelmatig werden er offers gebracht. Soms — in tijden van nood — waren dat kinderooffers. Er werden vaak processies gehouden, waarbij de godenbeelden werden rondgedragen langs akkers en weidegronden en huizen. En dan was er — niet te vergeten — de godsdienstige prostitutie. In allerlei vormen werd bij de heiligheden

„Vandaar dat het, wanneer zij de leiding neemt, grondig mis loopt. Dan voltrok zich de catastrofe in de zondeval, waarin de vrouw de leiding nam door eerst te eten en vervolgens de man te leiden naar de boom der kennis... en hem te verleiden om mee te zondigen.

„Ongehoorzaamheid aan de leider leidt tot catastrofe...! 5) Duidelijk wordt nu, dat God in Zijn ondoorgroenlijke wijsheid het zo beschikt heeft, dat geen vrouw ooit in het ambt kan worden toegelaten. Het is haar aard niet. Daar is zij niet voor geschapen. Zij is bestemd tot een hulpe tegenover de man. De leiding, het onderwijzen, het regeren dienen berust bij de kerkeraad, welke bestaat uit mannen, die naar hún aard, hun in de schepping gegeven, naar het voorbeeld van Christus voorgaan; leidslieden zijn ook van de vrouwen der gemeente. Dwars tegen de scheppingsordinantie in zou het zijn, indien de vrouwen deze taak zouden krijgen toegewezen en leiding zouden geven, zouden regeren, voorgaan, leidsvrouwen zijn, ook van de mannen.

„De specifieke taak van de vrouw, in de schepping gegeven, en na de zondeval verlaagd tot het in feite slavin zijn van de man, is door het heerlijk verlossingswerk van Jezus Christus gelukkig hersteld”.

—o—

Zo. Dat zijn allemaal goed bekende klanken. En deels ook in de Schrift gegeven, deels daaruit geconcludeerd. Toch enkele spotlights, als het mag. En wel (5): de ongehoorzaamheid heeft tot catastrofe geleid. Maar daarna? We kennen een rechtsregel: wie een fout maakt moet hem zelf ook herstellen. Denk nu eens aan de vrouw van Mozes, ik bedoel Zippora. Mozes, die het toch goed weten moest, faalde. En Zippora besneed haar kind! Hetgeen het kind tot gerechtigheid is gerekend. Debora, de profetes, was richteres bij het oude bondsvolk; en ze deed het nog goed ook. De moeder van Lemuel schreef het 31e hoofdstuk van de Spreuken; een van de beste hoofdstukken uit de Bijbel, dacht ik. Hanna, de moeder van Samuel, zong een Magnificat; ze was niet alleen dichteres maar ook profetes: Maria heeft in haar Magnificat de woorden van Hanna geleend. Deze vrouwen, en nog vele anderen, hebben Gods daden bezongen en het heil aangekondigd voor Gods volk. Waar mannen faalden...

6). Het wordt tijd voor een afsluiting. Dat „spreken met gezag”, dat aan mannen zou zijn voorbehouden. Ik geloof, dat hier de bres in de Kuyperiaanse muur zit. Met welk gezag spreken mannen, ambtsdragers, in de gemeente? Met hun eigen gezag? Nee. Met het gezag, dat met het ambt meekomt? Nee. Ze spreken alleen met het gezag van God de Heere; met geen ander gezag. Ze moeten zelfs kritisch worden aangehoord: of ze werkelijk Gods Woord spreken. Náspreken! Want ze hebben geen eigen gezag, geen eigen zegje; maar als ze spreken moeten het „woorden als van God” zijn.

Dat blijft er over van ambtsdragers. Ze zijn loopjongens van God de Heere. En in hoeverre een loopjongen belangrijker is dan een loopmeisje... is niet duidelijk.

Inderdaad, mannelijke ambtsdragers zijn er aangesteld, in de Bijbel. Van de aanstelling van vrouwelijke ambtsdragers rept de Bijbel geloof ik niet. Maar ze komen wel in de Bijbel voor, die vrouwelijke ambtsdragers. Moeders in Israël. Laat dat genoeg zijn.

van deze goden ontucht bedreven om de vruchtbaarheid van het leven te bevorderen.

Zuurstofmasker

Dat was het klimaat waarin Israël leefde en de atmosfeer die het inademde. En zoals een mijnwerker onherroepelijk stoflongen krijgt tenzij hij permanent een zuurstofmasker zou dragen, zo werd ook iemand die in deze atmosfeer leefde, onvermijdelijk er door aangestast, tenzij hij het zuurstofmasker gebruikte, dat God gegeven had: zijn Woord.

Bovendien had God Israël een ruimte willen geven, die vrij was van deze geestelijke luchtvervuiling: het land Kanaän. Daarom had Israël de opdracht gekregen: als ge het land Kanaän in bezit neemt, moet ge alles wat met de vruchtbaarheidsgodsdienst te maken heeft, grondig vernietigen. Die opdracht heeft Israël niet ra-

dicaal uitgevoerd. Er bleven besmettingshaarden zitten, die de atmosfeer vergiftigden. Doordat Israël ook niet dicht bij het Woord van God bleef leven, was het onvermijdelijk dat de longen door deze bedorven atmosfeer werden aangetast en dat men steeds meer het vruchtbaarheidsdenken in zich opnam.

Het proces dat ik hier even met een paar woorden heb aangeduid, is niet iets dat alleen Israël kon overkomen. Ook vandaag vindt de vervreemding van God nog op dezelfde manier plaats. Het aangetast worden door de geestelijke luchtvervuiling is alleen maar te voorkomen door het zuurstofmasker van Gods Woord te gebruiken. Wie dat niet doet omdat hij denkt dat zijn longen sterk genoeg zijn, gaat eraan.

Vervolg van pagina 139

De werkelijkheid, wijsbegeerte, kunst en wij

zen, en las u het ook niet. Onze werkelijkheid is vol met zekerheden, die als zodanig het uitgangspunt zijn van al ons werk. Anders uitgedrukt: de wereld is niet een chaos maar een orde, die niet afhankelijk is van ons. Zelfs als ons denken chaotisch in de war is, blijft die vaste werkelijkheid die dan ook iedere maal weer het correctief biedt voor ons denken en kijken. Daarin ligt onze controle. Daar immers gaat de discussie over: of ons denken en ons zien wel in overeenstemming zijn met het gegeven, met de werkelijkheid zelf.

Wie het bovenstaande begrepen heeft zal verstaan dat al ons zien gekleurd is. Ons eigen uitgangspunt, onze subjectiviteit, bepaalt door onze persoonlijke levensgeschiedenis — waar kom je vandaan?, was zijn je levenservaringen? —, en ons geloof, onze eigen persoonlijkheid ook, kleurt ons zien en ons verstaan. Maar we mogen hiermede niet in een subjectivisme vervallen. Als vergelijking het volgende. Koffie, thee, wijn en CocaCola, zijn alle dranken maar verschillen in uiterlijk en smaak. Dat laatste is ook het essentiële. Toch hebben ze heel veel gemeen. Ze bestaan nl. alle uit meer dan 90% water. Zo is het ook met de mensen: ons inzicht en ons zien is verschillend gekleurd, maar toch is er zoveel wat we gemeen hebben: ons mens-zijn, ons geplaatst zijn in dezelfde kosmos. En daarom kunnen we ook met elkaar communiceren, en behoeven we niet bang te zijn in een chaos van onbegrijpelijkheden en misverstanden te blijven steken.

Neen, meer nog, dit is het allergrootste wonder, een grote ontdekking die ons iedere maal weer verbaast, en die we niet of nauwelijks kunnen verklaren, nl. dat er niet alleen communicatie is ondanks het feit dat we als mensen zo verschillend zijn en ondanks het feit dat onze subjectiviteit zo diep inwerkt op ons verstaan en zien, op onze werkelijkheid zelf, maar dat we de ander kunnen aanhoren of kunnen aanzien wat hij ons wil tonen, daarbij kunnen onderscheiden wat bij de 'kleur' van die ander hoort en dat wat de werkelijke werkelijkheid is die erin vervat is. Onze waarneming is gekleurd, ook onze waarneming van hetgeen de ander met ons communiceert, wat op zich weer bepaald is door diens kleur, en toch kunnen we het werkelijke, het zekere erin ontdekken en onderkennen. Alleen door dit wonderlijke feit van de mogelijkheid van wezenlijke communicatie en het niet gevangen zijn in subjectieve relativiteit kunnen we wezenlijk discussiëren en verder komen. En zo heeft het zin een wijsgeer te lezen en naar hem te luisteren. En zo heeft het zin een schilderij te bekijken, en te ontdekken wat daarin over de werkelijkheid zichtbaar en daarmee duidelijk gemaakt wordt — misschien wel nieuwe nooit eerder vermoede zaken.

De vraag mag thans luiden: wat is er eerst, het denken of het zien, de wijsbegeerte of de (beeldende) kunst? Het is echt niet zo dat dat altijd de filosoof zal zijn. Want het denken is belangrijk, maar het is een denken over een werkelijkheid die gezien wordt en als zodanig heeft de kunstenaar ons zien mede bepaald. Ze hebben elkaar dan ook nodig. De een kan

pas vooruit gaan als de ander 'bij' is. Wie eerst is zal wel vaak een vraag zijn als van de kip en het ei.

We denken hier over de kunst van het Duitsland van omstreeks het jaar 1000 de zgn. Ottonse tijd (naar verschillende keizers van die naam). Nooit is er een kunst geweest die zo zeer vergeestelijkt is. De werkelijkheid in de zin van het tastbare en zichtbare is er haast niet en voorzover die er is is die geheel spiritueel. Lichamen werpen geen schaduwen, maar zijn veeleer zelf licht. Deze kunst, in al haar expressiviteit, is geheel bepaald door de mystiek van een Johannes Duns Scotus. Deze achte eeuwse theoloog-filosoof had het beelddragende Gods zijn van de mens geheel vergeestelijkt. Het lichaam zelf is het beeld van het goddelijke beeld in de ziel. Het lichaam is zo een transparant voor geestelijke werkelijkheden. En deze kunst is de kunst van die transparanties. Nooit was er een kunst die de allerdiepste christelijke waarheden zo helder kon weergeven, maar evenmin ooit een kunst die zo weinig oog had voor de 'gewone' schoonheid van de 'gewone' dingen, en die daarmee tekort deed aan Gods scheppingswerk als zodanig. Toch hebben deze mensen goed gekeken, zoals uit kleine trekjes blijkt b.v. in de weergave van wapperende zeilen en dergelijke.

Op een van de hoofdwerken uit die tijd, gemaakt door een kunstenaar wiens naam we weliswaar niet weten maar die tot een van de grootste kunstenaars van alle tijden gerekend moet worden, zien we iets wat we nooit zien met ons alledaagse oog, maar dat toch waar is, als bijbels gegeven. Wij zeggen ja op zijn visie, dat geen visioen is, maar wezenschouw. We zien Christus met de boeken des levens op zijn schoot, in zijn goddelijkheid tronen. Hij is ook de bron des levens, en de spreekwoordelijke herten uit de bekende psalm (eronder ook geciteerd) laven zich aan dat water. Hij draagt, letterlijker kan het welhaast niet, het evangelie van Lucas, naar de wijze van die tijd gesymboliseerd door de gevleugelde stier. Erboven zien we Lucas zelf, de bijbelschrijver. Eromheen de oudtestamentische profeten die geciteerd werden, en die tot dat evangelie hebben bijgedragen — hun namen staan erbij. En van dit alles gaat, als van een licht op een kandelaar, licht uit-licht weergegeven door die handjes die we uit de wolk van getuigen tevoorschijn zien komen. Om dat alles heen een decoratieve boog en speelse vogeltjes. Een grandiose fantasie, maar een ware fantasie, een creatie die ons de eenzijdigheid van dit denken over de werkelijkheid, dat het lichamelijke en materiële door de geest laat opslokken haast doet vergeten.

Van het tweede voorbeeld alleen kort een samenvatting en aanduiding, om naar wij hopen u mee aan het denken te zetten. In de renaissance ontstaat een nieuwe uitbeelding van de ruimte, door middel van de perspectief. Panofsky heeft duidelijk gemaakt dat de oudheid dat nog niet kende doordat ze de ruimte nog niet homogeen zag. De dingen werden toen weliswaar in een soort perspectief, maar dan discontinu, niet duidelijk op elkaar betrokken, weergegeven. Pas met de kunstontwikkeling in de hoge en late middeleeuwen ontstaat een nieuwe wijze van ruimteweergave die uitgaat van een continuïteit, waarbij de dingen in hun objectieve verschijning op elkaar betrokken worden. Maar tegelijkertijd, juist omdat het nu objectief is, ook ont-theologiseerd worden en op zichzelf komen te staan. Later, zo zegt Panofsky en wij vallen hem daarin bij, wordt deze ruimte door Descartes gerationaliseerd en nog later door Kant geformaliseerd.*)

Dat betekent dat de ruimte waar Kant over spreekt en die hij tot categorie verheft niet zonder meer een gegeven ruimte is, maar een veroverde ruimte, en wel door de mens in zijn kunst. De ruimte waar Kant over spreekt zien we al veel eerder bij een Massaccio of Piero della Francesca. Kant dacht iets te zien, maar was zich waarschijnlijk niet bewust dat wat hij zag interpretatie is, menselijke verworvenheid, en als zodanig ook discutabel.

Een derde voorbeeld vinden we in de kunst van onze tijd. Het absurde, het chaotische en discontinue, het doorbreken van het onde wereldbeeld zien we nergens duidelijker dan in de moderne kunst van het begin van deze eeuw. Dat zal de wijsbegeerte later gaan doordenken. Soms is de invloed van deze kunst op de filosofen direct aanwijsbaar of althans gemakkelijk als mogelijkheid te veronderstellen: Sartre heeft in de dertiger jaren in een kring om Picasso zich bewogen en zich intensief met diens kunst beziggehouden. Misschien is het begin van zijn wijsbegeerte wel een poging om deze beelden die een nieuwe visie op de wereld uitdrukken te begrijpen en te doordenken. Hij zag de wereld zo, en ging die toen pogen ook in het denken te verstaan.

Dat moderne is tevens het eindpunt van de ontkenning van de westerse kunst en wijsbegeerte een proces ingezet met de Verlichting. Hoezeer het christendom als dood beschouwd wordt — om over de dood van God zelf maar te zwijgen — zien we in deze tekening van Picasso een kruisiging, waarin alles bestaat uit doodsbeenderen. Vroeger had men kruisigingen geschilderd, niet zozeer als reconstructies van wat er te zien zou zijn geweest op Golgotha, maar als belijdenis van de voor ons geleden hebbende Christus. Die belijdenis zelf wordt hier als dood ons voorgetekend.

Aan ons nu de taak de werkelijkheid weer opnieuw te ontdekken. De werkelijkheid in haar geschapen-zijn, dus ook in haar openheid naar boven, opnieuw te leren zien en verstaan. Daartoe dient de christelijke wijsbegeerte. Daartoe ook een nieuwe kunst, waarvan we hier en daar de eerste prille inzichten kunnen zien. Maar hoe dan ook, willen we ooit de reformatie beleven waarvoor we bidden en werken — een omwenteling zo diep dat wij die nooit zullen kunnen 'maken' maar die ons door God gegeven moet worden — dan zal het nodig zijn zowel het denken als het zien te vernieuwen, zowel de wijsbegeerte als de kunst. Het lichaam van Christus kan niet alleen hart zijn — geloof — noch alleen hoofd zijn — wijsbegeerte en wetenschap en theologie — noch ook alleen mond zijn — prediking — noch ook alleen hand en been zijn — onze activiteiten — maar het zal ook ogen moeten hebben, en daartoe dient de kunst. Het een kan nu eenmaal niet zonder het ander. In alle tijden heeft de Here aan zijn kerk zowel het een als het ander gegeven. Aan ons om deze gaven dankbaar te aanvaarden en onze talenten te ontplooien. In een nooit stilstaand denken, en in een kunstactiviteit die onze ogen letterlijk weet te openen voor de openheid en diepte van een werkelijkheid die meer is dan alleen autonome atomen of levenscellen die niet alleen ook het menselijke bevat maar daarbovenuit nog zoveel meer geestelijke machten en krachten.

E. Panofsky, Die Perspektive als Symbolische Form, Aufsätze zu Grundfragen der Kunstwissenschaft, Berlin 1964, p. 99-168.

C. VEENHOF — KAMPEN

Vroomheid, karakter, genie

Het is onbegrijpelijk — of toch ook weer niet? — dat aan de herdenking van de heldendood van Michiel Adriaanszoon de Ruyter zo weinig aandacht wordt besteed. In 1907, toen het driehonderd jaar geleden was dat de grote Nederlander werd geboren was dat anders. Maar in deze tijd heeft ons volk als geheel weinig interesse voor zijn historie en nog minder voor zijn waarlijk grote zonen. In Opbouw willen wij De Ruyter, een man die in velerlei opzicht hoog boven zijn tijdgenoten uitrijst, gedenken.

Michiel de Ruyter was een wonderlijke man en zijn levensloop was niet minder wonderlijk. Zijn grootvader was boer, maar plunderende soldaten verbrandden diens boerderij. Zijn vader werd bierdrager in Vlissingen en verdiende een sobere boterham voor zijn vrouw en zijn elf kinderen. Michiel, opgegroeid bij de zee, ging als elfjarige jongen aan boord van een koopvaarder. Het leven op zo'n schip is onvoorstelbaar hard. Er wordt getrapt en geslagen! De sterfte onder de zee-lui is onrustbarend hoog. Maar Michiel hield het uit. Even onderbrak hij zijn zeemansbestaan om als soldaat van Oranje, o.a. bij Bergen op Zoom, de stad waar zijn vader geboren werd, tegen de Spanjaarden te vechten. Daarna is het opnieuw.... varen. Het is oorlog en overal liggen kaperschepen op de loer. Biskaaiers, kwade zeerovers, enteren het schip. Hij wordt gewond, de enige keer tot hij, een halve eeuw later, als Luitenant-Admiraal-Generaal het dodelijke schot ontvangt. Bedelend zwerft hij van de Spaanse kust naar Vlissingen terug. En dan is het weer... varen! Naar West-Indië. Naar de Levantijnse Kust. Naar het hoge Noorden om walvissen te vangen als stuurman van de „Groene Leeuw”. Tenslotte op een eigen schip „De Salamander”. Intussen leert Michiel het vak. En hij studeert — waar en hoe weet niemand — tot hij alles van de zeevaartkunde weet wat er in die tijd van te weten viel. Als „eigen baas” handelt en onderhandelt hij. En ieder kent hem als de onkreukbare. Ook vecht hij tegen de zeerovers. Zijn moed, bekwaamheid en slimheid worden daarbij door niemand overtroffen. En vooral is hij er op uit slaven — door markten gevangen en op slavenmarkten verkochte zeelui — vrij te kopen.

Midden dertig jaar is het geleden dat De Ruyter voor 't eerst naar zee ging. In 1651 komt hij als kapitein van zijn „Salamander”, een sterk en goed bewapend schip met een bemanning van 50 koppen, in Vlissingen aan. Hij heeft er geld mee verdiend, met zeerovers afgerekend en er zelfs een Spaans oorlogsschip mee in de grond geboord. Maar nu is het genoeg. Hij maakt een eind aan zijn zeemansloopbaan. Met zijn eerste vrouw was hij slechts één jaar getrouwd geweest. Na de geboorte van een

dochttertje stierf zij. Het kind enkele dagen later. Zijn tweede vrouw mocht hij veertien jaar bezitten. Maar hij zag haar weinig. Zijn werk maakte dat hij maandenlang over allerlei zeeën zwierf. Vier maanden na haar dood viel De Ruyter Vlissingen binnen. Daar vernam hij dat hij opnieuw weduwnaar was geworden. Vader van twee jongens en twee meisjes. De oudste jongen is Engel, de latere vice-admiraal. De Ruyter heeft zich met grote bekwaamheid en ontoombare energie aan zijn woelige, donkere jeugd onttrokken. Hij is uit het havenproletariaat opgeklimmen en is nu geëerd „burger” van de stad Vlissingen. Voor de derde keer trouwt hij, nu met Annetje van Gelder, de weduwe van een zeekapitein. De burgemeester en reder Lampsens is getuige, „als bekende” staat er in het trouwregister bij. De Ruyter gaat wonen in een statig burgerhuis tussen de Lange Nieuwstraat en het Groene Woud. Nu is het genoeg! Hij zal rustig bij vrouw en kinderen blijven. En vooral doen wat hij het liefste deed: lezen, bestuderen de bijbel.

☆☆☆

Ja, dat was De Ruyter's toekomstplan. Maar — het nieuwe leven duurde.... een half jaar!

Er brak oorlog uit met het trotse Albion dat de zeeën — dwars tegen Hugo de Groot's „De vrije zee” in — tot zijn eigendom verklaarde. De hollandse vloot was ondanks de zorgen van Maarten Harpertzoon — „Bestevaer” — Tromp een wonderlijk en gammel allegaartje. Johan de Witt zou later schrijven: „Den aerdt van de Hollanders is soodanich, dat als Haer de noodt ende de periculen niet seer klaer voor ogen comen zij geenszins gedisponeert connen werden om naer behooren te vigeren voor haer eygen securiteit”. Er ontstond „een bynaer desperate situatie”. Toen Tromp zou uitvaren schreef hij aan „Hunne Hoogmogenden”, de Staten-Generaal: „Mij verdriet te zien dat de schone nieuwe schepen die half volmaakt (voltooid) zijn, overal aan land blijven leggen, die men hadde konnen gereed hebben als men daarmede fatsoenlijk den viand hadde konnen het hoofd bieden.”

Met bittere moed besluit hij zijn brief evenwel met de woorden:

„Dan (ik) voor mijn zal niet mankeren in mijn devoir om als een eerlijk man voor mijn lieve vaderland te leven en te sterven; daarop gelieft (U) te verlaten.” Het zwakste engelse fregat was altijd nog beter dan het sterkste oorlogsschip van Holland!

Als de oorlog uitbreekt moet er uit Zeeland nog een vice-commandeur worden benoemd — luitenant-admiraal-generaal is Tromp. De Staten-Generaal zenden een benoemingsbrief daarvoor aan de Zeeuwse Staten. Maar de naam van deze funktionaris is daarop nog niet ingevuld! Die Staten moeten zo'n vlaggeofficier zelf maar zien te vinden. Het kan de heren in Holland blijkbaar niet schelen wie de Zeeuwen zenden! En zo wendde de regeerders van dit gewest zich tot de koopvaarder-in-ruste De Ruyter. Maar ze krijgen het niet gemakkelijk. De Ruyter is aanvankelijk „gansch ongenegen” om op het verzoek van de Staten, al was het maar voor één tocht, in te gaan. Een dergelijke onmogelijk zware taak op een onvoorstelbaar slecht uitgeruste vloot is wel het laatste dat De Ruyter begeert. Bovendien heeft hij een innerlijke afkeer van oorlog en alles wat daarmee gepaard gaat. Maar — het land is in groot gevaar. En daarom neemt hij tenslotte met „tegenheid en bekommernisse” de zware opdracht aan. Hij doet wat hij voortaan altijd zal doen als het vaderland hem nodig heeft: hij gaat. Op de tiende augustus 1652 komt De Ruyter als vice-admiraal op het schip „Neptunus” „verzien met acht en twintig stukken en bemand met honderd vier en dertig koppen.” De Ruyter komt in een vloot van schepen gevorderd van de Oost- en West-Indische Compagnie en van particuliere reders. Trage schuiten, de bemanningen vaak dronken, de kapiteins met de onderhandse opdracht zich zo ver mogelijk buiten het gevecht te houden — wat niet verhinderde dat juist zij het eerst zonken of veroverd werden. En De Ruyter verklaarde „liever dan met deze 80 schepen had ik 12 schepen van oorlog gehad.”

☆☆☆

De eerste engelse oorlog eindigde onbeslist. De enig werkelijke overwinning behaalde De Ruyter met zijn smaldeel, opererend volgens een geheel nieuwe strategie, op admiraal Ayscue bij Plymouth. De grote zeelag bij Terheide werd, gerekend naar de balans van de verliezen, een nederlaag. En „Bestevaer” Tromp, het hart van de vloot sneuvelde. De moed en de bekwaamheid van de vlootvoogden en de vastberadenheid van de staatslieden hebben evenwel toch in die dagen de toekomstmogelijkheden van de Republiek bewaard. Na het regiem van Cromwell komt in Engeland weer een Stuart op de troon. Het is Karel II. De kringen om deze koning waren, zo schreef een engelsman, „mad for a Dutch war”, bezeten van een oorlog met Nederland. Nu is de Republiek der Verenigde Nederlanden evenwel paraat. Er is een machtige vloot gebouwd. Johan de Witt is er de architect van. De

Ruyter zal er de dirigent van worden. Wat hij waard was had hij ten volle bewezen in de Noordse oorlog tegen Zweden. Maar als de tweede oorlog tegen Engeland uitbreekt is hij ver weg. Hij was met een vloot naar Afrika en Zuid-Amerika gezonden en zwierf toen de oorlog begon in de buurt van New-Foundland! Admiraal in de eerste aanval op de Engelse vloot is de kolonel van de ruitery Van Wassenaer-Obdam! Met 103 „schepen van oorlog”, bewapend met 5000 kanonnen en bemand met 21.000 koppen, gaat hij de Engelse vloot tegemoet, maar lijdt bij Lowestoff een verpletterende nederlaag, en vliegt zelf met zijn schip de lucht in. Juist op tijd komt De Ruyter „gelijk luiden die langs de weg gaan met hunne mantels om d'ooren, ten einde 't gezelschap te myden” en gedekt door een dikke mist om Schotland heen de haven van Delfzijl binnen. Hij wordt gevolgd door 'n vloot van „prijzen”, buit gemaakte schepen. Zijn reis naar Holland werd een triomftocht. „Al de verslaaghenheit streek van 't harte en men schepte nieuwen moed.”

☆☆☆

Onmiddellijk wordt De Ruyter de opperbevelhebber van de vloot. En dan openbaart zich zijn genialiteit zodanig ten volle. Vóór hem vochten oorlogsvloten wel, maar ze leverden geen slag. Van tactiek en strategie was weinig sprake. Als vijandelijke eskaders elkaar naderden probeerde elk van de partijen de meest gunstige positie te veroveren. En dan zocht elke kapitein een vijandelijk schip als zijn prooi, gaf dat een paar maal de volle laag en probeerde het dan te enteren. Van een zeeslag was eigenlijk geen sprake. Wat plaats vond leek meer op een verward gevecht tussen twee groepen zeerovers.

Michiel de Ruyter schiep de nederlandse marine! In hem waren de kwaliteiten van een zeekapitein-zonder-enige-vrees, de ordenende geest van een koopman, de bezonnenheid, de tact van een groot leider, met de overgave aan „de zaak” zonder enige persoonlijke eierzucht of rancone harmonisch verbonden. Hij won de harten van de eigengereide onderbevelhebbers door betrouwelijk, gezamenlijk overleg en zijn superieure bekwaamheden ten opzichte van alles wat de zeevaart en de zeeoorlog betrof. En voor de matrozen was hij de „ouwe”, de „bestevaer” in wie zij een grenzenloos vertrouwen stelden. Hij nam nooit onnodige risico's en zorgde goed voor hen en hun gezinnen. De Ruyter was een man die altijd zichzelf bleef en nooit nodeloos iets wagen zou. Als er slag werd geleverd stond hij als een rots op de campagne van zijn „Zeven Provinciën”, als de alles ziende leider van een door hem zelf tot gezamenlijke actie geschoolde vloot, waarvan hij elk eskader en elk schip in zijn hand had en dirigeerde.

☆☆☆

Zo heeft De Ruyter de roemruchte vierdaagse zeeslag gewonnen. En

regelde hij de meesterlijke terugtocht van zijn vloot tussen de Vlaamse zandbanken door nadat deze in de tweedaagse zeeslag, tengevolge van het eigenmachtige handelen van de ongelofelijk dappere maar eigengereide Cornelis Tromp, de nederlaag had geleden. En tenslotte leidde hij de wonderbaarlijke tocht naar Chattam, dat unieke gebeuren in de geschiedenis van de Nederlandse zee-oorlogen, waaromtrent de man die toen zo iets was als de Engelse minister van marine misschien wel het schoonste getuigenis gaf, toen hij daarover schreef: „Ik vind het heel merkwaardig en een eer voor de Hollanders dat degenen die aan land gingen (dat waren de mannen van het door De Ruyter in het leven geroepen corps mariniers - C.V.) niettegenstaande de provocatie van Terschelling (daar hadden de Engelsen kort te voren 150 koopvaardijsschepen en alle huizen verbrand - C.V.), niemand kwaad deden en geen huis plunderden en alleen een paar makkelijk te dragen dingen meenamen. Maar daarna kwamen tot onze eeuwige schande de mannen van Lord Douglas die alles plunderden en meenamen; de roeiers die ons overvoeren vertelden ons dat onze eigen soldaten een veel vreselijker plaag voor het landvolk geweest zijn dan de Hollanders.”

De grootste betekenis voor land en volk hadden evenwel de daden van De Ruyter in de tijd na het rampjaar 1672. Ons land werd toen tegelijk aangevallen door Frankrijk, Engeland, „Bommenberend”, de bisschop van Munster. In korte tijd stonden de Franse legers bij Naarden, Woerden en Oudewater en werd Groningen door de bisschop belegerd. De machtige Engelse vloot was volgestouwd met de soldaten van een landingsleger. En een tweede lag in Engeland gereed om op het eerste sein naar onze kustten over te steken. Toen het land reddeloos, de regering radeloos en de regering radeloos was heeft de vloot van De Ruyter naar de mens gesproken land en volk van de ondergang gered. In drie grote zeeslagen, die van Solebay, Schooneveld en Kijkduin, heeft de grote admiraal, hoewel zijn vloot veruit de mindere was van die van zijn tegenstanders, die vernietigend verslagen. Als De Ruyter de slag bij Kijkduin zou hebben verloren, zo schreef een historicus, „dan was licht de landing in de rug van het veldleger geslaagd, Lodewijk XIV had kunnen nemen dat hij wilde en Willem III was verdwenen uit de wereldgeschiedenis.”

★ ★ ★

Wat De Ruyter waarlijk groot deed zijn is zijn eenvoud en zijn kinderlijk geloof. Enkele uren na de vierdaagse zeeslag klom een Franse edelman bij De Ruyter aan boord om hem te complimenteren. Hij vond de admiraal in diens hut met een bezem in de hand om zijn kajuit aan te vegen, bezig met het voeren van zijn kippen! De luitenant van het Engelse admiraalsschip, die uit het water was opgevisst, nadat de „Royal James” brandend was vergaan, en die als deskundige de slag bij Solebay had gevolgd en

's avonds met De Ruyter's officieren aan tafel zat barstte opeens los met de woorden: „Ja, hij is een admiraal, en tegelijk een kapitein, een loods, een matroos. Deze man, deze held is alles.” Friedrich Lützow noemt hem de grootste zeeheld van alle tijden. Twee honderd tachtig jaar geleden prees Colbert hem als de beste soldaat die ooit op zee vocht. Franse ooggetuigen van zijn zeeslagen waren van oordeel dat niemand in staat was zo met zijn vloot te manoeuvreren als De Ruyter. Kenners van het zee- en vlootverkeer verklaarden dat hij en Nelson tot die ene klasse van superieure bevelhebbers behoren.

Toen de Admiraliteit de bijna zeventigjarige vroeg met een schamel eskader naar de Middellandse Zee te gaan om de Spanjaarden, toen onze bondgenoten, in de strijd tegen de Fransen te helpen — de Spaanse koning had geëist dat De Ruyter het hulpeskader zou commanderen — en deze wees op de ellendige toestand waarin de schepen verkeerden, hadden de heren de treurige moed te vragen of De Ruyter misschien bang was geworden op zijn oude dag. Toen gaf De Ruyter dit koninklijke antwoord: „Nee, ik begin de moed niet te laten vallen. Ik heb mijn leven veil voor den Staat: maar ik ben vervondert en 't is my leet dat de Heeren de vlag zoo veil hebben en waagen.” En: „Als hem eenige Heeren verzochten, dat hy, niet tegenstaande zijne inzichten ten tegendeel, evenwel 't zee zou gaan was zyn antwoord: De Heeren hebben my niet te verzoeken, maar te gebieden, en al wierdt my bevolen 's Landts vlagh op een enkel schip te voeren, ik zou daarmee 't zee gaan, en daar de Heeren Staaten hunne vlagh betrouwen, zal ik myn leven waagen.” En De Ruyter ging! Zijn laatste woord tot vrouw en vrienden was: „Ik zal deze tocht doen al moest ik naar het schip gedragen worden” — De Ruyter was ziek! — „Maar ik zeg U adieu voor eeuwig want ik denk niet weer te komen.”

Is het een wonder dat de marxist Jan Romein van hem zegt dat De Ruyter een „fenomenale karaktervastheid bezat”? ★ ★ ★ Tijdens de operaties in de Middellandse Zee komt De Ruyter in Napels. Hij heeft uit Holland vernomen dat daar Hongaarse predikanten op de galeien zijn geketend. En hij had de mededelingen gekregen dat deze zaak de Staten-Generaal „ten hoogsten ernst” was. En daarom: hij zal niet weer uitvaren voor deze bevrijd zijn. Na allerlei chicanes kon de vlootpredikant Ds Westhovens — hij sprak latijn — met brieven van de onderkoning naar de galeien gaan en kon 26 „slaven” bevrijden. Na knap spoorwerk vond hij er nog twee in het lazaret en één in de gevangenis. Dit noemde De Ruyter zijn „grootste overwinning”. In het Hongaarse Genève — Debreceen — verrees De Ruyter's standbeeld en sindsdien wordt deze bevrijding door de Hongaarse gelovigen elk jaar daarbij herdacht! De Hongaren zijn blijkbaar zeer dankbaar!

In een volgend gevecht wordt De Ruyter dodelijk gewond. Hij zal sterven. Maar hij is daarvoor niet bevreesd. Hij heeft zijn leven lang de HEERE gediend. In zijn kajuit lag naast de zeekearten zijn bijbel met de koperen sloten. Hij las er elke dag in. En 's Zondags werd op zijn vloot kerkdienst gehouden. Een vloot mocht daarop niet worden gehoord. Voor de vierdaagse zeeslag vierde hij op de Zeven Provinciën het Heilig Avondmaal! Nu is het einde gekomen. Als het rustig is om hem hoort men hem teksten opzeggen: Psalm 42 vers zes en vers acht. Vlak voor zijn heengaan ligt Ds Westhovens geknielt voor zijn bed. Samen zeggen zij woorden uit De Ruyter's lievelingspsalm, de 63ste: „O God, Gij zijt mijn God. Ik zoek u in de dageraad. Mijn vlees verlangt naar U; in een land dor en mat: zonder water.” — In het eind van de middag van de 29ste april stuurt de predikant een bodschap naar de vice-admiraal. Ze komen allen, de onderbevelhebbers, de kapiteins. Geen die niet diep ontroerd is. De Ruyter kijkt hen allen aan. Ds Westhovens bidt. Om half tien zucht de stervende nog éénmaal.

En dan is de man die op aarde in zoveel oorlogen strijden moest het Rijk van de eeuwige vrede ingegaan.

Kerknieuws

Amsterdam-Centrum — Uit de kerkeraadsvergadering van 5 april 1976: „Uit het contact, dat wij sinds enige tijd hebben met de Broedergemeente in de Bijlmermeer, gevormd door Surinamers, groeit een nieuw project in verband met gevraagde nieuwe voorziening van pastorale hulp. De kerkeraadscommissie, die dit contact oefent, ziet hier een goede mogelijkheid, waarbij echter ongetwijfeld financiële hulp nodig is. De commissie wordt gemachtigd haar voorstellen nader uit te werken, waarbij ook steun van zusterkerken en van Chr. Geref. Kerken wordt gevraagd.”

Schaalvergroting emeritering? Op een gemeentevergadering in Bunschoten-Spakenburg werd geïnformeerd naar de mogelijkheid met een andere kerkformatie samen te werken. De praeses antwoordde, dat de kerkeraad op een volgende emeritaatsvergadering daar de aandacht op zal vestigen. Bijv. om met de Chr. Geref. Kerken betreffende de emeritering samen te werken.

Beroepingswerk — Op de gemeentevergadering in Bunschoten-Spakenburg kwam de vraag naar voren of het niet tijd wordt over te gaan tot het beroepen van een tweede predikant. De gemeente telt 1300 zielen. Dat is voor één predikant eigenlijk te veel. Opgemerkt werd, dat er dan f 30.000 per jaar meer moet worden opgebracht. Verschillende brs. en zrs. gaven over deze kwestie hun mening weer. Het algemeen gevoelen was, dat zo spoedig mogelijk

tot het beroepen van een tweede predikant moet worden overgegaan. Met de financiën zal het dan vast wel in orde komen. De kerkeraad werd aangespoord dit werk zo spoedig mogelijk ter hand te nemen.

Kontaktoefening met de Chr. Gereformeerden — In het verslag van de **Classis Hooftveen van de Chr. Geref. Kerken** lezen wij, dat er een schrijven ingekomen was van de classis Groningen om te komen tot een nauwere samenwerking met de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt b.v.) m.n. met hun regionale vergadering in het Noorden.

Mede door een schrijven van deze regionale vergadering achtte de classis, hoe zeer ook toe te juichen, de tijd hiervoor nog iets te vroeg.

De vrijgemaakte broeders uit Assen (b.v.) zullen voor de volgende classisale vergadering worden uitgenodigd.

Het verslag van de vergadering van de **Classis Groningen van de Chr. Geref. Kerken**, gehouden op 9 maart jl. te Groningen, vermeldt, dat een schrijven van het regionaal verband van de Geref. Kerken vrijgemaakt buiten verband door de ter vergadering uit die kring aanwezige broeders Faber en Mulder uit Haren nader werd toegelicht. „In het schrijven deelde genoemd verband mee op dat moment nog niet te kunnen voldoen aan het verzoek van de classis om tot samensprekingen in regionaal verband te komen. Uit de toelichting bleek, dat er intern bij deze kerken meerdere vragen en problemen, het kerkverband betreffende, liggen, die eerst beantwoord en opgelost dienen te worden. Alhoewel enigszins teleurgesteld, toonde de vergadering duidelijk begrip voor de situatie.”

De kerkeraad van de Geref. Kerk (buiten verband) te Alkmaar heeft uitgebreid gediscussieerd over de laatstgehouden samenspreking met de Chr. geref. brs. te Broek op Langendijk, in welke samenkomst vooral verschil van mening bleek te bestaan omtrent het accent, dat de oproep tot geloof en bekering in de prediking dient te krijgen. Besloten werd in verband met de volgende samenkomst met de brs. te Broek op Langendijk om tot een eensluidend standpunt in de te bespreken zaken te komen. Een samenvatting van de tot nu toe gehouden samensprekingen zal ter informatie van de gemeente worden gepubliceerd.

Wie, makelaar of niet, zet ons op het spoor van een

STUKJE GROND

— ten hoogste 10 km verwijderd van de plaats van samenkomst van een vrijgemaakte gemeente („buiten verband”) — waar wij een bungalowtje op kunnen bouwen?

Wij wonen nu in het westen en gaan liefst niet verder naar het oosten dan ongeveer de lijn, waarop Ede ligt.

Brieven onder nr. 30-4 Drukkerij „Steenbergen”, Nootgedacht 3 te Zeist.